

СЕКЦІЯ 2 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.56

Лиськова Л.М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної торгівлі
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ СИСТЕМИ: ВІДНОСИНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ, РОСІЇ ТА УКРАЇНИ

Розглянуто передумови формування двосторонніх відносин України та Росії. Виділено основні проблеми торговельного співробітництва України з Росією та Росією і Європейським Союзом. Проаналізовано кількісні показники зовнішньоторговельної діяльності. Окреслено умови ефективної співпраці на регіональному рівні, а також виділено перспективи розвитку глобальної торговельної системи за участі згаданих країн та об'єднання.

Ключові слова: зовнішньоторговельна діяльність, експорт, імпорт, демпінг, Україна, Росія, Європейський Союз, двосторонні відносини.

Лиськова Л.Н. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ГЛОБАЛЬНОЙ ТОРГОВОЙ СИСТЕМЫ: ОТНОШЕНИЯ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА, РОССИИ И УКРАИНЫ

Рассмотрены предпосылки формирования двусторонних отношений Украины и России. Выделены основные проблемы торгового сотрудничества Украины с Россией и Россией и Европейским Союзом. Проанализированы количественные показатели внешнеторговой деятельности. Определены условия эффективного сотрудничества на региональном уровне, а также выделены перспективы развития глобальной торговой системы с участием упомянутых стран и объединения.

Ключевые слова: внешнеторговая деятельность, экспорт, импорт, демпинг, Украина, Россия, Европейский Союз, двусторонние отношения.

Lyskova L.N. FUTURE OF GLOBAL TRADING SYSTEM: THE EUROPEAN UNION RELATIONS, RUSSIA AND UKRAINE

The preconditions of formation of bilateral relations between Ukraine and Russia are given in this paper. The main problem of trade cooperation with Russia – Ukraine and Russia – the European Union are analyzed. Quantitative analysis of foreign trade is made. Outlined effective cooperation at the regional level and highlighted the prospects of the global trading system with the participation of these countries and associations.

Keywords: foreign trade activity, exports, imports, dumping, Ukraine, Russia, the European Union, bilateral relations.

Постановка проблеми. З кожним роком торгівля між країнами і послугами зростає, поступово формується глобальна торговельна система, яка характеризується тісними зв'язками країн-партнерів. Проблематика взаємодії країн та інтеграційних угруповань на світовій арені визначається не лише подібністю структури національних господарств, відмінностями в цілях регіональної політики, але й залежить від геополітичних настроїв цих країн. На жаль, перспективи розвитку глобальної торговельної системи в сучасних умовах формуються під впливом фактора нестабільності в безпековому середовищі. Таким чином, дослідження перспектив розвитку торговельних відносин України, Росії та ЄС є як ніколи актуальним і необхідним з огляду на необхідність пошуку шляхів вирішення конфлікту і розвитку торговельної системи на взаємовигідних засадах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика торговельних відносин України та Росії як стратегічних партнерів, а також ЄС як регіонального партнера є предметом дослідження багатьох вчених. Зокрема, відзначимо праці В. Будкіна, В. Геєця, Б. Данилишина, В. Мовчан, О. Молдавана, Б. Пасхавера, С. Савіна, О. Соскіна, О. Черниш, Л. Пилипенка та багатьох інших. Узагальнюючи дослідження науковців, можна говорити про їх загальний характер, зокрема це стосується оцінки динаміки торго-

вельної співпраці. На наш погляд, дана проблематика потребує дослідження, оскільки на перспективи розвитку глобальної торговельної системи останнім часом негативно впливає безпека в регіоні.

Мета статті – проаналізувати торговельні відносини України, Росії та ЄС, виділити основні проблеми та перспективи майбутнього розвитку.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи особливості торговельної співпраці України, Росії та Європейського Союзу, доволі складно не враховувати геополітичні цілі інтеграційного об'єднання та сусіда України. Саме тому дослідження тенденцій розвитку зовнішньоторговельного співробітництва доцільно здійснювати нерозривно від інтересів та амбіцій «великих гравців» на геополітичній арені.

С. Савін справедливо зазначає, що прагматичний і стабільний розвиток українсько-російських економічних відносин є важливим чинником, що гарантує стабільний і передбачуваний економічний розвиток, енергетичну безпеку і значною мірою політичну стабільність на всьому євразійському просторі [8]. Погоджуємося з даним твердженням, проте зауважимо, що така ситуація зберігається лише тоді, коли Україна знаходиться в економічній і політичній залежності від Росії. Яскравим прикладом розвитку конфлікту через намагання вийти з-під контролю є конфлікт на Сході України за участю представників сусідньої держави.

Таблиця 1

Частка Російської Федерації у зовнішній торгівлі України у 2002-2013 рр.

Показник	Роки											
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Експорт	25,0	23,8	21,6	24,9	25,7	27,6	24,9	24,3	29,5	31,0	28,1	23,8
Імпорт	35,5	36,6	39,2	34,0	29,5	26,7	22,0	27,4	34,7	34,2	31,6	30,1
ЗТО	30,0	29,5	29,5	29,4	27,6	27,1	23,3	25,9	32,2	32,7	29,9	27,3

Розраховано автором за даними: [3]

Реалізуючи свою політику на пострадянському просторі, РФ надає перевагу стратегії формування і розвитку міждержавних союзів, які б забезпечували Росії лідерські позиції. В економічній сфері до таких проектів можна віднести СЕП, ЄврАзЕС, деякою мірою СНД. Намір України інтегруватися в ЄС перешкоджає досягненню цілей даної стратегії, оскільки за планом Російської Федерації наша держава повинна була утворити так званий Митний Союз і, таким чином, закріпити зовнішньоторговельні та політичні відносини на найвищому рівні. Отже, важливою характеристикою сучасного стану відносин між Україною та РФ є значний вплив політичного чинника на розвиток українсько-російського економічного співробітництва.

Історія двосторонніх відносин України та Росії як незалежних держав є доволі насиченою, тому, на наш погляд, варто лише зазначити, що економіки країн є подібними за структурою, а тому було укладено багато двосторонніх угод та меморандумів про співпрацю в пріоритетних галузях народного господарства. Відповідно зростали і абсолютні показники торговельної співпраці, про що свідчать дані таблиці 1.

Як бачимо (табл. 1), частка імпорту російських товарів коливається у межах 25-30%. Також можемо спостерігати тенденцію до зниження імпорتنих поставок починаючи з 2010 р. Що стосується експорту, то частка складає в середньому 25-28% і також спостерігається суттєве скорочення, зокрема у 2012 р. на 4,4 відсоткових пункти.

Щодо структури вітчизняного експорту до Росії, зауважимо, що найбільшу частку складає продукція машинобудування (37,3% у 2013 р.), продукція металургійної та хімічної промисловості (табл. 2). У даному аспекті доцільно зазначити, що саме ці галузі найбільше страждають від ескалації конфлікту на Сході України, де розташовані їх виробничі потужності та ресурсні бази.

Таблиця 2

Структура експорту вітчизняних товарів за групами

Групи товарів	Січень-вересень 2012 р.	Січень-вересень 2013 р.
Продукція машинобудування	39,0%	37,2%
Продукція металургійної промисловості	20,6%	21,4%
Продукція хімічної промисловості	11,7%	8,3%
Продовольство	10,6%	10,3%

Систематизовано автором за [3]

Зауважимо, що торговельна співпраця України та Росії відбувається як на національному рівні, так і на рівні регіонів. Так, у 2011-2012 рр. спостерігалася значна активізація українсько-російської міжрегіональної та прикордонної взаємодії. Аналіз двостороннього співробітництва у 2013 р. продемонстрував зниження обсягів торгівлі між Україною та РФ у

зв'язку із запровадженням тарифних обмежень, що, у свою чергу, не дозволило українським товаровиробникам розширювати товарну номенклатуру.

Серед основних сфер співробітництва України та Росії виділимо такі [9]:

1. Співробітництво у галузі літакобудування та космічної промисловості:

- створення турбореактивного регіонального пасажирського літака Ан-148;

- поновлення серійного виробництва модифікованих версій транспортних літаків Ан-124-100М-150,-300 на базі військово-транспортного літака Ан-124 «Руссосоулсосоуеан»;

- збереження коопераційних зв'язків з виробництва авіаційних двигунів (виробництво ВАТ «Мотор Січ»).

2. Співробітництво в галузі сільськогосподарсько-го машинобудування:

- продовження співробітництва у напрямі спільного виробництва зерно- і кормозбиральної техніки.

3. Співробітництво у нафтовій галузі:

- технічне переобладнання та реконструкція нафтопереробних заводів України з метою поглиблення переробки нафти, нарощування обсягів виробництва світлих нафтопродуктів та покращення їх якості до рівня європейських стандартів.

4. Співробітництво у газовій галузі:

- реалізація узгодженого в рамках інвестиційної фази Міжнародного консорціуму з управління та розвитку газотранспортної системи України проекту будівництва газопроводу Богородчани-Ужгород.

5. Співробітництво в галузі залізничного машинобудування:

- продовження просування вантажних вагонів українського виробництва (ВАТ «Азовмаш» та ВАТ «Крюківський вагонобудівний завод») на російський ринок;

- співробітництво на умовах кооперації між ЗАТ «Трансмашхолдинг» та ХК «Луганськтепловоз» у розробці та спільному виробництві магістральних електровозів.

Б. Данилишин зазначає, що російсько-українські торговельні суперечки ведуться постійно з часу проголошення незалежності України. Вони були різні за інтенсивністю і товарними обмеженнями [2]. Невдоволення уряду Росії проявилось ще близько двох років тому, коли Україна оголосила про початок переговорного процесу щодо підписання угоди про зону вільної торгівлі з ЄС. Починаючи з середини 2013 р. ці війни перейшли від торговельних до рівня інформаційних та відкритого збройного конфлікту. Науковець також наголошує, що значну частину експорту українських товарів купують державні компанії Росії, а тому рішення щодо обмеження чи зменшення закупівлі товарів матиме більш політичне, ніж економічне обґрунтування. Скасування контрактів матиме негативний вплив на економіку обох країн, у тому числі суттєво позначиться на українській економіці.

До ескалації конфлікту на Сході України перспективними напрямками діяльності у сфері міжрегіонального співробітництва були:

- сприяння в укладенні угод про співпрацю між регіонами України та суб'єктами РФ з метою активізації міжрегіонального співробітництва і взаємодії у сфері промислової кооперації на рівні суб'єктів господарювання;

- укладення прямих експортно-імпортних контрактів та договорів;

- забезпечення на регіональному рівні вільного руху товарів і послуг відповідно до положень Договору про зону вільної торгівлі СНД, а також норм і правил ВТО;

- сприяння зміцненню та розширенню двостороннього співробітництва по лінії українсько-російських сврорегіонів;

- активізація діяльності торгово-промислових палат у розвитку конструктивного діалогу між Україною і РФ з усього спектру торговельно-економічного співробітництва;

- сприяння у відкритті бізнес- та інформаційно-культурних центрів, торгових будинків, регіональних представництв на двосторонній основі;

- ініціювання проведення щорічних міжрегіональних (прикордонних) економічних форумів у регіонах РФ і України;

- створення сприятливих умов для взаємного залучення інвестицій в економіку двох держав [6].

Поточний етап розвитку відносин між Україною і Російською Федерацією характеризується безпрецедентною конфронтацією між двома державами в усіх ключових сферах, у тому числі у галузі торговельно-економічного співробітництва.

Економічні заходи тиску з боку РФ на Україну, зокрема застосування обмежувальних заходів щодо української продукції, а також припинення поставок газу в Україну мають на меті дестабілізацію соціально-економічної ситуації у нашій державі і становлять загрозу інтересам економічної та енергетичної безпеки нашої держави [4].

Отже, на даний час говорити про перспективи розвитку торговельної системи України та Росії доволі складно. Оскільки окреслені вище перспективи втратили свою вагу на фоні розвитку конфлікту та протистояння. Незважаючи на розв'язок даної проблеми, між Україною та Росією завжди будуть конфлікти через постійне застосування інструментів захисту внутрішніх ринків.

Щодо співпраці Росії та ЄС сьогодні, зазначимо, що вона здійснюється на основі Угоди про партнерство та співробітництво, укладеної ще у 1993 р., а також програми «Партнерство заради модернізації», яку у 2009 р. ініціював колишній президент Російської Федерації Д. Медведєв. Програмою передбачається поглиблення взаємодії сторін у чотирьох основних галузях: політичній, економічній, безпековій та культурній. Російська сторона сподівалася, що, налагодивши конструктивні відносини з ЄС, вона матиме доступ до сучасних європейських технологій, отримуватиме кредити та інвестиції. Погоджується з цими планами і нинішній президент РФ В. Путін [1].

Економічна частина даної програми передбачала підписання понад 20 двосторонніх угод про модернізацію, які служать платформою для реалізації спільних бізнесових інтересів Росії та ЄС. Так, незважаючи на негативні наслідки світової фінансово-економічної кризи, у 2012 р. торгівля між Російською Федерацією та Європейським Союзом зросла на 4,1% і досягла рекордного рівня – 410,3 млрд дол. США. Це становить половину зовнішньоторговельного обороту Росії. Найбільшими торговельними партнера-

ми Росії є Нідерланди, Німеччина, Італія, Польща, Франція та Великобританія (табл. 3).

Таблиця 3
Товарообіг Росії з країнами
Європейського Союзу у 2012 р.
(млрд дол. США)

Країна	Експорт	Імпорт
Нідерланди	76,7	5,9
Німеччина	35,5	38,2
Італія	32,4	13,4
Польща	19,8	7,4
Франція	10,5	13,7
Великобританія	15	8,1
Бельгія	6,7	4,4
Фінляндія	12	5
Іспанія	5,7	4,9
Чехія	5,3	5,3
Швеція	6,1	3,9
Словаччина	6,1	3,7
Угорщина	6,6	3
Латвія	8,8	0,7
Литва	5,4	1,2

Систематизовано автором за [5]

Аналізуючи динаміку торговельних потоків Росії та країн ЄС, зазначимо, що до 2008 р. експорт з Росії зростав поступовими темпами, значний спад у 2009 р. був зумовлений впливом світової фінансової кризи. А початок 2010 р. ознаменувався відновленням тенденції зростання. 2012 та 2013 рр. були досить стабільними у відносинах Росії та ЄС. Переломним став початок 2014 р., коли вперше були прийняті фінансові санкції проти уряду Російської Федерації. Незважаючи на застосування вже третьої групи санкцій, співпраця Росії та ЄС продовжується, оскільки зрозуміло, що доволі складно замінити такий ринок збуту продукції на інший. Пошук нових партнерів потребує багато часу та фінансових активів. А з іншого боку, підтримання дипломатичних зв'язків Європи та Росії відбувається під впливом небажання розпалювати конфлікт та не ставити під загрозу стабільність у регіоні. Окрім вищевикладеного у стосунках між Росією та Європейським Союзом існують і інші проблеми, зокрема щодо положень «Третього енергетичного пакету ЄС» (які перешкоджають доступу Росії до європейської трубопровідної системи), деяких податково-митних обмежень у торгівлі, неготовності ЄС повністю відкрити свої кордони для російських громадян, трактування ситуації в Сирії, а також питань дотримання демократії в Росії.

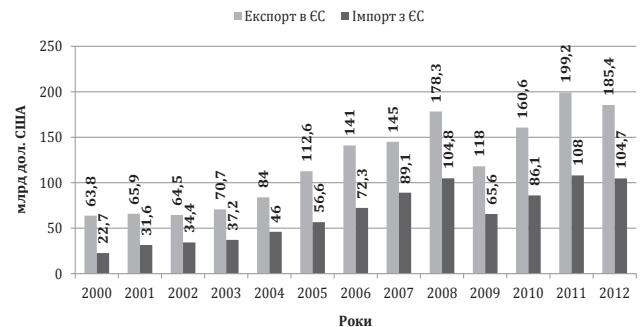

Рис. 1. Динаміка зовнішньоторговельної діяльності Росії та ЄС

Джерело: побудовано автором за [5]

Україна, безперечно, має переорієнтуватися на нові ринки збуту. Російський ринок, навіть за відсутності торговельної війни, і надалі буде звужуватися. Так, зокрема у найближчі роки, буде скорочуватися експорт української арматури та сталевих конструкцій. За оцінками експертів, українські вироби цієї групи займали близько 25% російського ринку.

Подібні тенденції також відбуваються у військово-промисловому комплексі, адже Росія також поступово відмовлялася від спільного виробництва. Це, у свою чергу, призвело до того, що Україна та Росія у переважній більшості торговельних груп перетворилися на міжнародному ринку з партнерів на прямих конкурентів, адже виробництво озброєння обох країн засноване на спільних радянських напрацюваннях. До того ж реалізація багатьох спільних проєктів, наприклад у галузі літакобудування, роками затягувалася Росією [2].

На думку деяких науковців, принципове значення має проблема співвідношення економічних і політичних аспектів інтеграції, щодо якої інтереси України та Росії не збігаються. І саме це, на нашу думку, основне гальмо розвитку інтеграційних процесів у СНД. Росію переважно цікавить політичний аспект співробітництва, тоді як для України основним є економічний [7, с. 156-157]. Саме цим можна пояснити те, що РФ фактично блокує створення зони вільної торгівлі в межах ЄС.

Таким чином, Україна сподівається гармонізувати взаємодію із зовнішньоторговельними партнерами як на Сході, так і на Заході. Сьогодні торговельно-економічний оборот України розподілений приблизно порівну між країнами СНД та ЄС. Близько 40% поставок припадає на країни Співдружності Незалежних Держав і 30% торгового обороту України припадає на країни Євросоюзу.

Висновки. Європейська інтеграція України жодною мірою не повинна розглядатися як альтернатива українсько-російським відносинам і насамперед їх економічній складовій. У цьому аспекті варто зазначити, що і європейські країни зовсім не зацікавлені в накопиченні конфліктного потенціалу у відносинах між Росією та Україною. Навпаки – ЄС розглядає дружні українсько-російські відносини як гарантію політичного спокою та стабільності в регіоні. Тому в перспективі двосторонні економічні відносини між Україною та Росією необхідно будувати виходячи із загальносвітових про-

цесів, а саме – більш активної інтеграції обох країн у глобалізовану систему світового господарства. Проте не варто забувати про фактор стабільності в регіоні. Тобто, на наш погляд, формування ефективної торговельної системи за участі ЄС, Росії та України можливо лише на засадах взаємовигоди та взаємоузгодження. Що стосується деталізації перспектив розвитку торговельних відносин, то це стане можливим лише після досягнення стабільності у регіоні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. «Митно-союзний король» вмирає? Хай живе «Митно-союзний король»! // Борисфен Інтел. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bintel.com.ua/uk/analytics/print/tamozhenosoznyj-korol'-umiraet>.
2. Данилишин Б. Україна і Росія. Кому потрібні торговельні війни? / Б. Данилишин // Радіо Свобода. – 24 липня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.radiosvoboda.org/content/article/25436820.html.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
4. Довідка щодо заходів економічного тиску Російської Федерації на торговельно-економічні відносини з Україною (станом на 23.09.2014 р.) // Економічна правда. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eimg.pravda.com/files/e/a/eaab2b-2.pdf>.
5. Європейський комітет статистики (Eurostat) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ec.europa.eu/eurostat.
6. Міжрегіональне і прикордонне співробітництво України і Росії // Посольство України в Російській Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : russia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ru/regions.
7. Пилипенко С. Українсько-російські торговельно-економічні відносини в умовах глобальної інтеграції / С. Пилипенко // Міжнародна економічна політика. – 2007. – № 2(7). – С. 154-183.
8. Савін С. Економічні відносини України та Росії в контексті інтеграції та структуризації / С. Савін // Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : old.niss.gov.ua/Monitor/januar2009/22.htm.
9. Стан торговельно-економічного співробітництва між Україною і Російською Федерацією (2009 р.) // Міністерство економічного розвитку і торгівлі. Державна підтримка експорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/econ_spivirob/rus/3532.html.
10. Тарасова І.І. Аналіз сучасного стану і перспектив розвитку зовнішньоторговельних відносин України з Російською Федерацією // І.І. Тарасова, А.В. Усолицев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgjirbis_64.exe.
11. Черниш О. Проблеми конкуренції та співробітництва України і Росії в процесі глобальної та регіональної інтеграції / О. Черниш // Економічний часопис – XXI. – 2006. – № 11-12. – С. 57-65.